

Історія педагогіки

УДК 37.017:39(=161.2)(092)Cip](045)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15311222>

Національна спрямованість освіти у спадку Степана Сірополка

Кочубей Тетяна Дмитрівна

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки
імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-9104-8442>

Середа Христина Володимирівна

науковий співробітник відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки
імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-4510-7173>

Прийнято: 17.04.2025 | Опубліковано: 29.04.2025

Анотація. У статті зацентовано увагу на національній спрямованості освіти у спадку Степана Сірополка. Окреслено його роль як історика педагогіки, громадського діяча та книгознавця. Висвітлено різновекторну діяльність Степана Сірополка на батьківщині та за її межами, а також його життєвий

та творчий шлях. Здійснено аналіз основних праць Степана Сірополка щодо національної спрямованості освіти та публікацій про нього. З'ясовано, що окрім викладацької діяльності Степан Сірополко виконував обов'язки голови Українського товариства прихильників книги, головна мета якого полягала у сприянні розвитку української книги та української культури. Закцентовано увагу на монографії Степана Сірополка «Історія освіти в Україні». З'ясовано, що він великого значення надавав проблемам національного навчання та виховання учнівської молоді. Акцентував увагу на навчанні учнів у школах рідною мовою, а національне спрямування освіти має бути пов'язане з історією, традиціями та культурою українського народу. Встановлено, що основними засадами «Проекту єдина школа на Україні» Степана Сірополка були такі: єдина школа є школою національною, єдина школа є виховною, єдина школа є трудовою та близькою до життя. Закцентовано увагу також на діяльності Степана Сірополка як голови Українського товариства прихильників книги, сприянні ним розвитку української книги та української культури. Виявлено, що українська еміграційна книга репрезентувала видавничу продукцію в Європі. Встановлено, що різновекторна активність на батьківщині та поза її межами сприяли появі у творчому доробку низки праць, приурочених національній спрямованості освіти, зокрема таких як «Національне виховання», яка була опублікована в газеті «Учительський голос». Ним наголошено, що національне виховання визнається педагогами всього світу, проте українській нації право на рідну школу доводиться виборювати. Закцентовано увагу на переконанні Степаном Сірополком, що навчання в школі має відбуватися рідною мовою.

Ключові слова: національна спрямованість освіти, Степан Сірополко, педагог, освітній і громадський діяч, рідна мова, історик освіти, організатор шкільництва.

National orientation of education in the legacy of Stepan Siropolka

Kochubey Tetiana Dmytrivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Chief Researcher of the Department of

Pedagogical Source and Biographistics

V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational

Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-9104-8442>

Sereda Khrystyna Volodymyrivna

Researcher of the Department

of Pedagogical Source and Biographistics

V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational

Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-4510-7173>

***Abstract.** The article focuses on the national orientation of education in the legacy of Stepan Siropolko. His role as a historian of pedagogy, public figure and book critic is outlined. The article highlights the multi-vector activity of Stepan Siropolko at home and abroad, as well as his life and creative path. The author analyses the main works of Stepan Siropolko on the national orientation of education and publications about him. It is found that in addition to teaching, Stepan Siropolko served as the chairman of the Ukrainian Society of Book Supporters, whose main goal was to promote the development of Ukrainian books and Ukrainian culture. The article focuses on the monograph 'History of Education in Ukraine' by Stepan Siropolko. It is found that he attached great importance to the problems of national education and upbringing of students. He focused on teaching students in schools in their native language, and the*

national orientation of education should be linked to the history, traditions and culture of the Ukrainian people. It is established that the main principles of Stepan Siropolko's 'Single School in Ukraine Project' were as follows: a single school is a national school, a single school is an educational school, a single school is a labour school and a school that is close to life. The article also focuses on the activities of Stepan Siropolko as the head of the Ukrainian Society of Book Supporters, and his promotion of the development of Ukrainian books and Ukrainian culture. It is revealed that the Ukrainian emigration book represented publishing products in Europe. It is established that multi-vector activity at home and abroad contributed to the emergence of a number of works dedicated to the national orientation of education, in particular, such as «National Education», which was published in the newspaper «Uchytelskyi Holos». He emphasised that national education is recognised by educators around the world, but the Ukrainian nation has to fight for the right to a native school. It is revealed that Stepan Siropolko was convinced that schooling should be conducted in the mother tongue.

Keywords: *national orientation of education, Stepan Siropolko, teacher, educational and public figure, mother tongue, historian of education, school organiser.*

Вступ. У часи нестабільності у світі та війни в Україні, розпочатої російським агресором, вагомого значення набувають питання національного збереження українців як нації та їхньої боротьби за незалежність та територіальну цілісність своєї країни. У цьому контексті важливого значення набувають історико-педагогічні дослідження персоналій, чий спадок приурочений вивченню та аналізу ідей національно-патріотичного спрямування, освіти та науки. Серед таких особистостей варто виділити постать Степана Сірополка – педагога, публіциста, освітнього та громадського діяча, бібліографа, книгознавця та історика педагогіки. Його різновекторна активність на Батьківщині та поза її межами сприяли появі у творчому доробку Степана Сірополка низки праць,

приурочених національній спрямованості освіти, зокрема таких як стаття «Національне виховання», яка була опублікована в газеті «Учительський голос». Як зазначає Т. О. Самоплавська, він наголошував на тому, що «національне виховання теоретично визнається педагогами всього світу», проте «українській нації право на рідну школу доводиться виборювати» [5, т. 2, с. 291]. Розвиваючи ідею Яна Амоса Коменського та Костянтина Дмитровича Ушинського, він був переконаний, що навчання в школі має відбуватися рідною мовою. Тому спадок освітнього та громадського діяча Степана Сірополка є досить актуальним для сьогодення, особливо в умовах війни, коли українському народу доводиться відстоювати свою незалежність та національну спрямованість української освіти. У цьому контексті заслуговують на увагу наукові розвідки українських істориків педагогіки, зокрема таких як С. Д. Абрамович, який зацентрував увагу на висвітленні Степаном Сірополком багатовекторності української освіти XVI–XVII [1]; Бабуцька О. О., Рубан А. І. [2], Самоплавська Т. О. [5], які проаналізували життєвий і творчий шлях Степана Сірополка; Брицький П. П. – дослідив діяльність Степана Сірополка як *педагога, бібліотекознавця та історика освіти України* [3]; Обушок Л., яка охарактеризувала постать Степана Сірополка з огляду на його громадську та педагогічну діяльність, а також як організатора шкільництва та освіти в Україні [4], Сургай О. висвітлила діяльність Степана Сірополка як видатного педагога та історика освіти України [11] та інші.

Здійснений аналіз основних праць Степана Сірополка [6; 7; 8; 9; 10; 12; 13, 14] та публікацій про його діяльність [15] дозволив дійти висновку про те, що недостатньо дослідженими залишилися проблеми національного та патріотичного виховання, його життєвий і творчий шлях, його діяльність як історика педагогіки, а також потребували додаткового дослідження аспекти пов'язані з національною спрямованістю освіти у спадку Степана Сірополка, що й стало предметом нашого дослідження.

Ціллю статті є визначення національної спрямованість освіти у спадку Степана Сірополка, окреслення перспектив використання його спадку, як ресурсу переосмислення національної спрямованості освіти в Україні в умовах воєнного часу і подальшої розбудови української національної системи освіти. Завданнями статті є висвітлення творчого шляху Степана Сірополка з огляду на національну спрямованість освіти, окреслення його керівної діяльності народною освітою, а також встановлення взаємозалежності між питаннями національної школи та бібліотечною справою.

У процесі написання статті використовувалися загальнонаукові методи дослідження, зокрема такі як емпіричні та емпірично-теоретичні (або комплексні) як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях дослідження, а також теоретико-методологічні – аналіз, синтез та підходи (історичний і логічний).

Результати дослідження. Сірополко Степан Онисимович відомий в Україні як педагог, бібліотекознавець, публіцист, вчений, громадський та політичний діяч, бібліограф, історик освіти, музеєзнавець, біографіст та редактор. З метою глибшого усвідомлення національної спрямованості освіти у спадку Степана Сірополка звернемося до аналізу його життєвого і творчого шляху. Середню освіту він здобув у Прилуцькій гімназії, а вищу освіту – на правничому факультеті Московського університету (1897). Як педагог і вчений, тісний зв'язок і взаємозалежність він вбачав між питаннями національної школи й бібліотечною справою. Засуджував нові правила офіційної політики щодо народних бібліотек (1912), в яку тодішній уряд не допускав українських книжок. Степан Сірополко засуджував такі правила та вбачав шлях для їхнього розповсюдження через книгарні, базарні лавки та книгоноші. Зокрема він зазначав, що «просвітницькі товариства, громадянство, окремі особи повинні були ширити поміж людністю по можливо дешевій ціні, а то й дурно – українську книжку» [5, кн. 2, с. 288]. З цього приводу Любов Обушок у праці «Степан Сірополко – педагог, організатор шкільництва та освіти України. Громадська діяльність» зазначає, що у 1913–14

роках Степан Сірополко «очолював українську секцію товариства. Справа в тому, що царська влада через політичну неблагонадійність не дозволяла С. Сірополку проживати в Україні. Після подій 1905 р., його навіть було заарештовано за вільнодумство» [4, с. 127]. Впродовж 1908–17 років він розробляв теоретичні аспекти вітчизняної бібліотечної справи та їх практичне втілення. У 1912–17 роках був редактором українського відділу літературно-наукового й загальнополітичного журналу «Украинская жизнь», «що ставив перед собою завдання висвітлювати російському громадянству зростання національної свідомості українського народу, добиватися визнання за ним того місця серед світового співтовариства, яке справедливо мусить йому належати» [8, с. 6]. Під час Першої світової війни працював над виданням українського журналу «Промінь» – єдиним українським часописом у Росії. У 1917 році повернувся в Україну де був обраний членом міської управи для керівництва народною освітою в Києві та призначений радником Генерального секретаріату народної освіти. 1917 рік також ознаменувався поверненням Степана Сірополка в Україну та його плідною працею в умовах розбудови української системи освіти. Він був обраний членом міської управи для керівництва народною освітою на місцевому рівні. Наприкінці 1917 року він очолив організаційне бюро з підготовки наради у справі організації народної освіти в Україні, яка започаткувала реорганізацію шкіл, введення нових форм управління освітою на основі принципів демократизму, децентралізму і національно-персональної автономії. У 1918 році Степан Сірополко став одним із засновників Всеукраїнського бібліотечного товариства в Києві [15].

Впродовж 1920–23 років очолював бібліотеку Кам'янець-Подільського університету, де одночасно й викладав. З 1925 року переїхав до Праги та працював редактором українського відділу місячника слов'янської бібліографії «Славянська книга» та став професором Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова, де викладав педагогічні дисципліни. Він був також членом

Українського історико-філологічного товариства у Празі у 1925–38 роках. Крім викладацької роботи в інституті, Степан Сірополко «з 1927 по 1934 р. виконував обов'язки голови Українського товариства прихильників книги. Головна мета цього товариства полягала в тому, щоб сприяти розвитку української книги, української культури. Українська еміграційна книга репрезентувала видавничу продукцію в Європі тоді, коли ще про радянську книгу тут не знали. Під час міжнародного бібліотечного з'їзду в Празі окремі видання дістали високу оцінку навіть у тих, хто ставився упереджено до видавничих можливостей українських емігрантів» [8, с. 12]. Варто зазначити, що в Україні було здійснено значну кількість досліджень, приурочених національній спрямованості освіти у спадку Степана Сірополка. Зокрема, Т. О. Самоплавська зацентувала увагу на тому, що «Степан Онисимович розумів необхідність створення в Україні національної школи, втілення в життя принципу природовідповідності, згідно з яким навчання в школі має відбуватися рідною мовою. Вбачав зв'язок і взаємозалежність між питаннями національної освіти й бібліотечної справи» [5, с. 287]. Підтвердженням цього є його праця «Школа і життя» опублікована 1910 року у журналі «Світло». У ній він писав: «Коли поряд з національною школою існуюватимуть бібліотеки та інші просвітницькі інституції, український народ матиме добру зброю для боротьби з тою хмарою, що його розгортає» [12, с. 6]. Цінною є також розвідка Петра Сікорського «Степан Сірополко – видатний український педагог, бібліотекознавець, громадський діяч» в якій він зазначає, що «професор С. Сірополко активно працював на науковій ниві. Він був автором таких праць як «Історія освіти на Україні» (Львів, 1937), «Народна освіта на Советській Україні» (Варшава, 1934), «Школотзнавство» (конспект лекцій), «Українське шкільництво в Галичині» (Прага, 1939), «Завдання нової школи» (м. Нова Ушиця на Поділлі, 1919), «Дальтон-план в шкільному вихованні та навчанні» (Львів, 1928), «Основи журналізму» (Реченсбург, 1946)» та інші.

У 1937 році в м. Львові вийшла монографія Степана Сірополка «Історія освіти на Україні» у передмові до якої ветеран дивізії «Галичина», дійсний член НТШ-Канада, голова друзів Товариства імені Григорія Ващенка, Степан Льницький 1 червня 2001 року писав про те, що: «Монографія Степана Сірополка «Історія освіти в Україні» вичерпно висвітлює питання розвитку освіти в Україні від початків нашої історії до недавнього минулого. Цю монографію Друзі Товариства імені Г. Ващенка передають учителям українських шкіл як інтелектуальну зброю в боротьбі за Українську Правду. Передають книгу з вірою, що правдиве знання свого минулого буде тією рушійною силою, яка допоможе підростаючому поколінню нашої нації перебудувати нинішню *Державу Україну на Українську державу*, державу, в якій керманичами будуть українські патріоти та запанує Шевченкове «*і буде син, і буде мати, і будуть люде на землі*» [8–9, 2001, с. 5]. У творах Степан Сірополко великого значення надавав саме проблемам національного навчання та виховання учнівської молоді, висвітлених у статті «Національне виховання». Він також наголошував на тому, що навчання у школі має проводитися рідною мовою, а національне спрямування освіти має бути пов'язане з історією, традиціями та культурою народу. Степаном Сірополком було написано низку статей приурочених питанням національної освіти та організації бібліотечної справи опублікованих в українських виданнях, зокрема в журналі «Украинская жизнь» та педагогічному часописі «Світло» (Київ). Він скрупульозно охарактеризував основні типи освітньо-виховних позашкільних установ, зокрема таких як недільні школи, народні читання лекцій, народні університети, гуртки самоосвіти, музеї тощо [5, с. 288]. Основними засадами «Проекту Єдина школа на Вкраїні» Степана Сірополка були такі: «єдина школа є школою національною; єдина школа є виховною на відміну від старої школи, яка була в основному школою навчання; єдина школа є трудовою та близькою до життя [5, с. 289].

Крім викладацької роботи в інституті Степан Сірополко «з 1927 по 1934 р. виконував обов'язки голови Українського товариства прихильників книги. Головна мета цього товариства полягала в тому, щоб сприяти розвитку української книги, української культури. Українська еміграційна книга репрезентувала видавничу продукцію в Європі тоді, коли ще про радянську книгу тут не знали. Під час міжнародного бібліотечного з'їзду в Празі окремі видання дістали високу оцінку навіть у тих, хто ставився упереджено до видавничих можливостей українських емігрантів» [7–8, с. 12]. Творчий доробок Степана Сірополка становить близько 500 праць.

Висновки. Степаном Сірополком було окреслено коло завдань із національно-патріотичного виховання, вирішення яких могли б розширити можливості низки проблем пов'язаних із питаннями національної спрямованості освіти в Україні та вільного їхнього розвитку на основі педагогічних засад з метою розбудови оновленої національної школи в Україні. Перспективами подальших розвідок убачаємо висвітлення громадської діяльності Степана Сірополка, а також розкриття його ролі як громадського діяча, бібліографа, книгознавця та історика педагогіки.

Список використаних джерел

1. Абрамович С. Д. Степан Сірополко про багатовекторність української освіти XVI–XVII. *Наукові праці Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець–Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Наук. б-ка. Кам'янець–Подільський : Кам'янець–Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. 2013. Вип. 3. С. 95–98.*

2. Бабуцька О. О., Рубан А. І. Біографія Сірополко. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/xrtyup>

3. Брицький П. П. Степан Сірополко – видатний педагог, бібліотекознавець та історик освіти України. Наукові праці Кам’янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам’янець–Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Наук. б-ка. Кам’янець–Подільський : Кам’янець–Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. 2013. Вип. 3. С. 18–26.

4. Обушок Любов Степан Сірополко – педагог, організатор шкільництва та освіти України. Громадська діяльність. Степан Сірополко [Текст]: наук. праці / упоряд. та наук. ред. П.Сікорський, Г.Васянович. Львів: Бадікова Н.О., 2017. С. 127–134.

5. Самоплавська Т. О. Сірополко Степан Онисимович. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. Кн. 2 : ХХ століття. С. 287–295.

6. Сірополко С. Завдання нової школи / Степан Сірополко; Видав. відділ поділ. губ. нар. управи. Нова-Ушиця на Поділлію : друк. І. Полячка, 1919. 20 с.

7. Сірополко С. Історія освіти на Україні. Львів, [б. в.], 1937. 174 с.

8. Сірополко Степан. Історія Освіти в Україні. Київ: Наук. Думка, 2001. 912с.
URL: <https://surl.li/anmvhj> (дата звернення 23.03.2025)

9. Сірополко, С. О. Історія освіти в Україні [Текст] : [дослідження культурно-освітньої діяльності від найдавніших часів до 30-х років ХХ століття, яка проводилася на українських теренах] / Степан Сірополко ; Український Вільний Університет, Друзі товариства ім. Григорія Ващенко. Київ: Наукова думка, 2001. 911, [1] с.

10. Сірополко С. Національне виховання. *Рідна школа*. Львів, 1927. С. 5–6.

11. Сургай О. Степан Сірополко – видатний педагог та історик освіти України [Текст] / Олександр Сургай, Павло Хоменко // Наука і суспільство. 2016. № 1–2. С. 32–40.

12. Сірополко С. Школа і книжка / С. Сірополко // *Світло*. 1910. Кн. 4. С. 3-6.

13. Сірополко С. Освітня політика на Україні за часів Директорії. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926). Прага, 1930. С. 169–171.

14. Степан Сірополко [Текст]: наук. праці / упоряд. та наук. ред. П. Сікорський, Г. Васянович. Львів: Бадікова Н.О., 2017. 137 с.

15. Хронологія життя і діяльності С. Сірополка. Степан Онисимович Сірополко (1872–1959) : біобібліографіч. покажч. / НБУ імені В. І. Вернадського; уклад., життєпис, хронологія життя і діяльності Т. І. Ківшар ; наук. ред. В. І. Попик ; редкол. : О. С. Онищенко та ін. Київ, 2012. С. 28–35.